

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті пропонується структурно-логічна модель підготовки майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності. Автором визначено види основних функцій, зміст компонентів, педагогічні умови з підготовки майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності.

Ключові слова: експериментальна модель, професійні функції, компоненти підготовленості, педагогічні умови, рівні підготовленості, здоров'язбережувальна професійна діяльність, майбутні учителя фізичної культури.

Постановка проблеми. Теоретичне дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності, аналіз Державного стандарту і навчальних програм та робочих планів підготовки студентів факультету фізичного виховання, результати пошуково-розвідувального етапу дослідження дали змогу побудувати експериментальну модель зазначеної підготовки під час навчання у вищому педагогічному закладі освіти.

Дослідження педагогічних явищ, процесів відбувається внаслідок вивчення їх системних структур і побудови моделі, що визначає або уточнює їх характеристику. У методології науки модель (від франц. *modele*, від лат. *modulus* – міра, образ, норма) розуміється як аналог (схема, структура, знакова система) певного фрагмента природної та соціальної реальності, породження людської культури, концептуально-теоретичного світу тощо – оригіналу моделі [4].

У дослідженні вважаємо за необхідне зупинитися на вивченні моделі підготовки майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковцями модель визначається як: уявно або матеріально реалізована система, що відображає чи відтворює об'єкт дослідження і здатна його замінювати в такий спосіб, щоб її вивчення надавало нову інформацію про цей об'єкт; спеціально спроектований педагогічний об'єкт, що має необхідний ступінь схожості з вихідним, адекватний цілям дослідження Л. Сущенко [6]); система, яка, відбиваючи або відтворюючи об'єкт дослідження, здатна його замінити, надати уявлення про суттєво важливі характеристики педагогічного явища, системи, ситуації (С. Омельченко [5]); явище, предмет, знакове утворення чи умовний образ, що знаходиться в деякому співвідношенні до об'єкта, який вивчається, і здатні замінювати його у процесі дослідження, надаючи інформацію про об'єкт (Ю. Бабанський) [2].

Г. Мельниченко зазначає, що модель – це об'єкт, який відповідає іншому об'єкту (оригіналу), замінює його в ході пізнання і дає про нього чи його частину певну інформацію. В основі моделі лежить певна аналогія, відповідність між досліджуваним об'єктом і його моделлю, що дозволяє переходити від моделі до самого об'єкта, використовувати на ньому результати, одержані за допомогою моделі [4].

Ми погоджуємось з думкою В. Шмельова, що низький рівень діяльності випускників вищих навчальних закладів на практиці, результат орієнтування системи підготовки фахівців тільки на найближчу мету – відтворення знань на екзаменах, без врахування кінцевої мети – способів його діяльності як професіонала [8]. У свою чергу для того, щоб здійснювати підготовку майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності, необхідно визначити зміст і сутність цієї роботи.

Метою статті є розробка експериментальної моделі підготовки майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу: Аналіз літературних джерел та нормативних документів дозволив нам розробити структуру здоров'язбережувальної діяльності школяра, яка, у відповідності до вимог сучасності, є підґрунтям здоров'язберігаючої освіти.

Відповідно до нормативних документів, загальноосвітні навчальні заклади обов'язково повинні забезпечити навчальну діяльність школяра (уроки фізичної культури; уроки з плавання – у закладах, які мають відповідні умови; заняття у спеціальних медичних групах – для учнів, які мають відповідні медичні показання) та проведення фізкультурно-оздоровчих заходів, серед яких розрізняють фізкультурно-оздоровчі заходи у режимі навчального дня (гімнастика до занять, фізкультхвилинки на загальних уроках, рухливі перерви, години здоров'я у групах подовженого дня) та позакласні фізкультурно-оздоровчі заходи (фізкультурно-оздоровчі свята, спортивно-масові заходи).

В. Шмельов вважає, що структурно-функціональний аналіз діяльності фахівця дозволяє виявити значущі компоненти, функції, уміння, допомагає уточнити їхні зв'язки й відносини. Структурні компоненти діяльності знаходять своє відображення в структурі знань і конкретному змісті навчального матеріалу, функціональна сторона відображується в уміннях. Зміст будь якої професійної діяльності визначається

потребами суспільства [8]. Тому при розробці моделі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності з учнями загальноосвітніх навчальних закладів ми виходили з кінцевої мети підготовки майбутніх вчителів фізичної культури на сучасному етапі: формування підготовленості випускників до здоров'язбережувальної роботи з учнями та творчого вирішення завдань керівника і координатора здоров'язберігаючої освіти в загальноосвітньому навчальному закладі.

На думку А. Кузьміна, «модель професійної підготовленості спеціаліста в найбільш загальному вигляді представляє собою схематичне вираження об'єму і структури суспільно-політичних, специфічно професійних, організаційно-управлінських знань, властивостей і навичок, необхідних для професійної діяльності» [3].

На основі вивчення теоретичних аспектів теми (В. Андрущенко [1], О. Тимошенко [7], А. Кузьмін [3], Л. Суценко [6] та ін.) ми вважаємо, що сучасна освіта вимагає професійної підготовки майбутніх фахівців, які: повно уявляють наукову картину своєї професійної діяльності, усвідомлюють свою соціальну відповідальність, постійно дбають про своє особистісне і професійне зростання, вміють досягти нових педагогічних цілей; мають високий рівень особистої фізичної культури та сприяють її набуттю школярами шляхом не просто передання знань, а передовсім навчаючи учнів користуватися ними; володіють методикою формування педагогічно доцільних відносин з дітьми і колегами, знають прийоми педагогічної взаємодії з батьками учнів; вміють працювати в умовах вибору педагогічних позицій, технології, підручників, змісту, форм навчання тощо; які є науковцями, дослідниками та в змозі самостійно навчатися та оволодівати досвідом попередників на творчому рівні в системному, інтегрованому вигляді, з широким діапазоном діяльності, а також вміють вживати знання в умовах жорсткого обмеження часу і оптимальним темпом.

Отже, підготовленість майбутнього вчителя фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності ми розуміємо як результат професійної підготовки студента вищого навчального закладу, який виражений у здатності до формування особистої фізичної культури учнів і здійснення ролі керівника і координатора здоров'язберігаючої освіти в загальноосвітньому навчальному закладі, та забезпечується сформованістю мотивації, знань, умінь, комунікативних навичок та особистісних якостей майбутніх учителів фізичної культури.

Педагогічні умови з формування підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності на нашу думку повинні включати: позитивну мотивацію студентів на здійснення здоров'язбережувальної діяльності; взаємозв'язок здоров'язбережувальної освіти з дисциплінами гуманітарного, соціально-економічного, природничо-наукового, професійного та практичного циклів фахової підготовки майбутніх учителів фізичної культури; уведення в процес професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури активних методів навчання, спрямованих на формування здоров'язбережувальних знань, умінь і навичок; залучення майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової діяльності.

Форми і види роботи з підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності, мають включати в себе лекції, практичні і семінарські заняття, міні-лекції, самостійна робота, творчі індивідуальні завдання, науково-дослідна діяльність (участь у конференціях, підготовка статті, написання рефератів); ділові, рольові ігри, диспути, дискусії, розв'язання конфліктних ситуацій, вирішення педагогічних завдань, позааудиторні заходи; участь у спортивних гуртках і секціях, спортивних святах, змаганнях, педагогічна практика в таборі і школі.

Компонентний аналіз дозволив визначити зміст кожного компоненту підготовленості, його значення в цілісній структурі підготовленості майбутніх вчителів фізичної культури до здійснення здоров'язбережувальної професійної діяльності з учнями загальноосвітніх навчальних закладів.

Мотиваційний компонент підготовленості визначався характером соціально значущих мотивів до здоров'язбережувальної роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів: повнотою уявлення своєї професійної діяльності, усвідомленням своєї соціальної відповідальності, мотивацією досягнення успіху в цій роботі; ступенем турботи про своє особистісне і професійне зростання, бажанням досягнення нових педагогічних цілей.

Когнітивний компонент підготовленості визначався характером знань щодо використання засобів фізичного виховання у: профілактиці захворювань, розвитку фізичних якостей школярів, самостійних заняттях школярів з метою активного відпочинку в режимі навчального дня та у вихідні чи на канікулах; знаннями особистісно-орієнтованих технологій фізичного розвитку і фізкультурно-оздоровчої роботи; знаннями форм і методів організації здоров'язбережувальної діяльності учнів; знаннями з техніки та методики різних видів рухової активності.

Діяльнісний компонент підготовленості визначався характером вмінь: проведення навчальних, секційних а також занять з учнями, які віднесені за станом здоров'я до спеціальної медичної групи; організувати та проводити позаурочні фізкультурно-оздоровчі заходи; надавати методичну допомогу іншим вчителям у проведенні фізкультурно-оздоровчих та спортивно масових заходів у режимі навчального дня; надавати консультативну допомогу учням щодо самостійної роботи; вміння планувати, контролювати, вести облік а також здійснювати аналіз ефективності та корекцію своєї педагогічної діяльності.

Комунікативно-рефлексивний компонент підготовленості визначався рівнем володіння методикою формування педагогічно доцільних відносин з дітьми і колегами та прийомами педагогічної взаємодії з

батьками учнів, комунікативними навичками щодо творчої взаємодії з учнями; вмінням систематично здійснювати самоаналіз професійної діяльності щодо узагальнення власного досвіду та досвіду інших.

У розробці експериментальної моделі підготовки майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності, ми виходили з того, що ця модель повинна представляти собою систему, яка складається з окремих, взаємопов'язаних між собою елементів (мети, завдання, змісту, структури, форм і методів професійної підготовки) та забезпечує реалізацію важливого соціального замовлення вищим навчальним закладам – підготовку майбутнього вчителя фізичної культури до виконання ролі керівника і координатора здоров'язбережувальної освіти у загальноосвітньому навчальному закладі. Водночас, єдність структурних елементів даної моделі підпорядковується загальній меті навчально-виховного процесу, яка, у свою чергу, виходить із соціального замовлення і завдань професійної підготовки та розуміється нами як цілісний процес з формування підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності.

Відповідно до критеріїв компонентів підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності з учнями загальноосвітніх навчальних закладів ми визначили рівні сформованості показників кожного з цих компонентів.

На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури нами встановлено, що рівень розвитку мотиваційного компоненту визначався характером соціально значущих мотивів до здоров'язбережувальної професійної діяльності з учнями загальноосвітніх навчальних закладів.

Умовами формування мотиваційного компоненту було усвідомлення важливості завдань фізичної культури в сучасному суспільстві та необхідності проведення навчально-виховної роботи з учнями з метою формування всебічно розвиненої особистості.

Рівень сформованості когнітивного компоненту зумовлювали знання щодо використання засобів фізичного виховання у: профілактиці захворювань, розвитку фізичних якостей школярів, самостійних заняттях школярів з метою активного відпочинку в режимі навчального дня та у вихідні чи на канікулах, знання особистісно-орієнтованих технологій фізичного розвитку і фізкультурно-оздоровчої роботи, знання форм і методів організації здоров'язбережувальної діяльності учнів; знання основ планування та контролю з фізкультурно-оздоровчої роботи; знання техніки та методики різних видів рухової активності.

Рівень сформованості діяльнісного компоненту підготовленості майбутнього вчителя фізичної культури до здоров'язбережувальної роботи визначали вміння: проводити навчальні, секційні та заняття з учнями, які віднесені за станом здоров'я до спеціальної медичної групи; організовувати та проводити позаурочні фізкультурно-оздоровчі заходи, надавати методичну допомогу у проведенні фізкультурно-оздоровчих заходів у режимі навчального дня іншим вчителям та консультаційну – щодо самостійної роботи учнів; вміння планувати, контролювати, вести облік а також здійснювати аналіз ефективності та корекцію своєї педагогічної діяльності.

Умовами формування діяльнісного компоненту підготовленості майбутнього вчителя фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності було свідоме оволодіння способами (діями, прийомами) практичного творчого використання засвоєних знань щодо здоров'язбережувальної роботи. Тому всі види педагогічної практики та практичні заняття з фахових дисциплін є основними формами професійної підготовки майбутнього вчителя, що зумовлюють розвиток і рівень сформованості діяльнісного компоненту підготовленості до здоров'язбережувальної діяльності.

Рівень розвитку комунікативно-рефлексивного компоненту підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності визначали: сформованість комунікативних навичок взаємодії з учнями, їх батьками та колегами; бажання та вміння систематично здійснювати самоаналіз професійної діяльності щодо узагальнення власного досвіду та досвіду інших; розвиток творчих здібностей.

Умовою формування комунікативно-рефлексивного компоненту було забезпечення виховуючих відносин у системі викладач-студент на рівні співтворчості та сприяння формуванню у майбутніх учителів самостійності, яка з одного боку виступає як риса особистості і є базовою для формування таких її якостей, як активність, ініціативність, творчість, а з іншого – як засіб досягнення мети, тобто сукупність певних умінь і навичок.

Відповідно критеріїв сформованості окремих компонентів підготовленості, умовно ми виділили три рівні (високий, середній та низький) підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності.

Високий рівень підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності з учнями загальноосвітніх навчальних закладів характеризувався ґрунтовними знаннями з теорії та методики оздоровчої фізичної культури, знаннями з вивчених студентами спецкурсів «Сучасні технології рухової активності, фітнесу та здоров'я», «Інноваційні технології зі здоров'язбереження школярів», «Вертебро-оздоровчі методи у реабілітації опорно-рухового апарату», стійким і впевненим володінням уміннями застосовувати особистісно орієнтовані здоров'язбережувальні технології у педагогічній діяльності. Студенти вільно володіли методиками здоров'язберігаючої освіти.

У студентів спостерігався високий рівень сформованості навичок самостійної роботи, що надавав діяльності зі здоров'язбереження творчого характеру. Майбутні учителі фізичної культури вміло контролювали свої дії у стандартних і нестандартних педагогічних ситуаціях, адекватно оцінювали рівень власної підготовленості до застосування форм і технологій здоров'язбережувальної роботи у професійній

діяльності, спроможні у процесі виховання будувати стосунки на рівні співтворчості. У студентів наявні стійкі соціально-значущі мотиви та позитивна мотивація до діяльності із застосуванням педагогічних технологій, що використовуються у здоров'язбережувальній діяльності; спостерігався стійкий інтерес до досвіду застосування цих технологій в майбутній професії учителя.

Середній рівень підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності з учнями загальноосвітніх навчальних закладів вирізнявся достатньо розвиненими мотивами, необхідними для професійної діяльності; знаннями, навичками і вміннями, що дозволи аналізувати практичні завдання і вирішувати їх у конкретній ситуації з опорою на необхідні фахові якості особистості, пізнавальні процеси і стани; у процесі виховання будувати взаємостосунки на рівні співпраці.

Студентам була властива нестійка позитивна мотивація, епізодичний інтерес до застосування педагогічних технологій, що використовувались у здоров'язбережувальній діяльності. Запас базових знань дозволяв успішно виконувати типові завдання. Базові вміння з особистісно-орієнтованих технологій у професійній діяльності в основному засвоєні, але недостатньо використовувалися на практиці. Студенти із середнім рівнем підготовленості до здоров'язбережувальної професійної діяльності з учнями загальноосвітніх навчальних закладів контролювали та керували своїми діями за стандартних обставин, регулярно усували недоліки навчальної та професійної підготовленості.

Важливою передумовою приналежності студента до групи середнього рівня навчальних досягнень була наявність у нього бажання досягти більшого професіоналізму у галузі здоров'язбережувальної роботи, усвідомлення недоліків своєї підготовки.

Низький рівень підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності з учнями загальноосвітніх навчальних закладів характеризувався нестійкими мотивами професійної діяльності; наявністю обмеженого кола знань, умінь і навичок, що були необхідними для прийняття стереотипних рішень, і потребою при цьому в допомозі, консультаціях; недостатньо розвиненими якостями, пізнавальними процесами, що потребують подальшого вдосконалення; можливістю у процесі виховання будувати взаємостосунки на рівні елементарного співпідпорядкування.

Студентам властиве загальне уявлення про педагогічні технології, що використовуються у здоров'язбережувальній роботі та байдуже ставлення, пасивний, епізодичний інтерес (або взагалі його відсутність) до застосування цих технологій у педагогічній роботі, уявлення про можливості їх застосування у здоров'язбережувальній діяльності. Знання засвоюються ними формально. Діяльнісний компонент підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів характеризувався обмеженістю умінь із застосування знань та технологій здоров'язбережувальної професійної діяльності, повільним темпом роботи. Студент переважно діяв за підказкою, часто не міг пояснити, на що спрямовані започатковані дії. Самостійна діяльність майбутнього вчителя фізичної культури була відсутня.

Таким чином, результати теоретичного аналізу проблеми дали нам можливість розробити структурно-логічну модель підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності з учнями загальноосвітніх навчальних закладів. Підготовка до цієї роботи розуміється нами як *цілісний процес, що спрямований на реалізацію важливого соціального замовлення вищим навчальним закладам – підготовку майбутніх учителів фізичної культури до забезпечення ролі керівника і координатора здоров'язбережувальної освіти у загальноосвітньому навчальному закладі*. Відповідно визначених показників сформованості окремих компонентів підготовленості, виділено три рівні (високий, середній та низький) підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до здійснення здоров'язбережувальної діяльності з учнями загальноосвітніх навчальних закладів. При цьому ми виходили з розуміння того, що розроблена модель – це система роботи, в основу якої покладено навчально-виховний процес, що складався з аудиторної, позааудиторної та самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів.

Висновки: Визначено зміст кожного компоненту підготовленості, його значення в цілісній структурі підготовленості майбутніх вчителів фізичної культури до здійснення здоров'язбережувальної професійної діяльності.

Виділені види основних професійних функцій вчителя фізичної культури щодо здоров'язбережувальної професійної діяльності.

Виділено рівні (високий, середній та низький) підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до здійснення здоров'язбережувальної роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів.

Запропоновано структурно-логічну модель підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності з учнями загальноосвітніх навчальних закладів. Підготовка до цієї роботи розуміється нами як *цілісний процес, що спрямований на реалізацію важливого соціального замовлення вищим навчальним закладам – підготовку майбутніх учителів фізичної культури до забезпечення ролі керівника і координатора здоров'язбережувальної освіти у загальноосвітньому навчальному закладі*.

У **перспективі подальших досліджень** ми вбачаємо вивчення сформованості компонентів готовності до здоров'язбережувальної професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Андрущенко В. П.* Педагогічна освіта України в стратегії Болонського процесу / В. П. Андрущенко // Освіта України. – 2004. – № 13. – С.4.
2. *Бабанский Ю. К.* Оптимизация процесса обучения: общедидактический аспект / Ю. К. Бабанский. – М.: Педагогика, 1977. – 254 с.
3. *Кузьмин А. М.* Теоретические аспекты профессионального воспитания студентов в вузах физической культуры/ А. М. Кузьмин // Теория и практика физической культуры. – 1999. – №10. – С. 19-21.
4. *Мельниченко Г. В.* Педагогічні засади модельної технології навчання у формуванні професійної компетенції майбутніх учителів англійської мови і літератури: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Г.В. Мельниченко. – Одеса, 2004. – 273 с.
5. *Омельченко С. О.* Взаємодія соціальних інститутів суспільства у формуванні здорового способу життя дітей та підлітків: [монографія] / С. О. Омельченко. – Луганськ: «Альма-матер, 2007. – 352 с.
6. *Сущенко Л. П.* Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту: (теоретико-методол. аспект): [монографія] / Л. П. Сущенко. – Запоріжжя: Запоріз. держ. ун-т, 2003. – 442 с.
7. *Тимошенко О. В.* Деякі аспекти професійної підготовки вчителів фізичної культури в контексті приєднання до Болонського процесу / О. В. Тимошенко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. пр. / Редкол.: Т. І. Сущенко (відп. ред.) та ін. – К.; Запоріжжя, 2004. – Вип. 33. – С. 371-377.
8. *Шмелев В. Е.* Оптимизация процесса подготовки студентов институтов физической культуры к профессиональной деятельности на основе модели специалиста: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / В. Е. Шмелев. – СПб., 2002. – 171 с.

Подано до редакції 26.10.12
